

**SARAYLARIN TEŞHİR
SALONU
OLARAK KULLANILMASI VE
VERSAILLES SARAYI ÖRNEĞİ**

Doç. Dr. FİLİZ ÖZER
(İ.T.Ü. - İSTANBUL)

Kültürel mirasın en önemli bölümünü mimari meydana getirmektedir. Zira, her toplumdaki en kalıcı kültür varlıkları arasında en kolay algılanabilen veya hatırlanan hiç şüphesiz mimaridir. Mimarinin önemini şöyle de açıklayabiliriz: “Eski Mısır Uygarlığı” denilince acaba akla, bu uygarlığa özgü, çok üstün düzeydeki edebiyat mı akla gelir yoksa piramitler mi? Aynı şekilde “16. Yüzyıl Osmanlı Uygarlığı” denildiğinde, bu yüzyılın minyatür sanatı mı, edebiyatı mı yoksa büyük Mimar Sinan tarafından gerçekleştirilen camiler mi ilk önce hatırlanır? Tabii ki, bütün dünyada her uygarlığın mimari alandaki başarıları diğer alanlardaki başarılarından çok daha yaygın bir şekilde tanınmaktadır. Her uygarlığın, başkaları tarafından en çok tanınabilen yönünü oluşturması, mimariye kültürel miras içinde ayrı bir yer kazandırmaktadır.

Mimari mirasın içerisinde de saraylar ayrı bir yere sahiptir. Bunun nedeni sarayların sadece kültürel mirasın bir parçası değil, aynı zamanda içerisinde yaşanmış olan olaylardan dolayı tarihi mirasın da bir parçası olmalarından ileri gelmektedir. Bundan dolayı, saraylara yeni fonksiyonlar kazandırılması söz konusu olduğunda, son derece dikkatli davranmak gerekmektedir. Zira, her ülkede o ülkenin tarihi ile bütünleşmiş ve yaşatılmaları için başka bir fonksiyona gereksinme duyulmayan saraylar bulunmaktadır. Bu anlamdaki sarayların başında sultan veya kral sarayları gelir.

Gelişim süreçleri ve kaderleri birbirine şaşılacak şekilde benzeyen Topkapı Sarayı ile Fransa'daki Versailles Sarayı, hiç kuşkusuz, bu anlamdaki sarayların başında yer alır. Zaman içinde gelişmiş değişik bölümlerden meydana gelen bu saraylar uzun süre ait oldukları ülkenin yönetim merkezi olmuşlardır. Ancak, daha sonra çok yanlış olarak her iki sarayın da bir çok bölümü sergi salonu olarak kullanılmaya başlanacaktır. Böylesine sarayların iç mekânlarının, başka nesnelerin sergilenmesi gayesiyle kullanılmalarının çok sakıncalı olduğu, Versailles'da yüzyılımızın başında anlaşılacak geriyeye dönüşün başlatılmasına rağmen, Topkapı'da bu tutumun halâ sürdürülmekte olduğu görülmektedir.

Versailles Sarayı'nda, aralarından dördü kral, yedi kuşak Bourbon'lar yaşamıştır. Her kuşak bu sarayı çok severek, kendi devirlerinin sanat anlayışına göre ve daha önce yapılanları bozmadan, ilaveler yapmışlardır. Ancak, 1789'da Fransız İhtilali'nin başlamasıyla Versailles'ın da kaderi değişecektir. İhtilalden sonra sarayın bütün eşyaları haraç-mezat satılacak, kendisi ise tamamen bakımsız kalacaktır.

1837 yılında Versailles Sarayı'nı kurtarmak amacı ile Kral Louis-Philippe burasını Fransız Tarihi'nin Büyük Olayları Müzesi haline dönüştürmeye karar verdi. Söz konusu olan müzeyi gerçekleştirmek için Versailles Sarayı'nın ana yapısının zemin katının bölme duvarları kısmen, birinci katın kuzey ve güney kanatlarının bölme duvarları ise tamamen ortadan kaldırılacaktı. Başka bir deyişle, bu tarihten sonra, Versailles Sarayı'nın içi saray niteliğini yitirerek çeşitli sergi salonları haline gelecektir. Söz konusu müzenin kurulması sarayın dış duvarlarını kurtarmış, ancak iç mekânını tanınamayacak şekilde tahrip etmiştir.

Versailles Sarayı'nın iç mekânlarının böylesine tahrip olmasının son derece sakıncalı olduğunun farkına ilk varan, 1892'de genç bir müzeci olarak saraya atanan, Pierre de Nolhac olmuştur. Fransız tarihinin önemli bir parçası olan bu sarayın o günkü halinden büyük üzüntü duyan de Nolhac, ilk önce yapı hakkında bilgi toplamakla işe başlayacaktır. Birkaç yıl içerisinde kelimenin tam anlamıyla tonlarca dokümanı elden geçiren de Nolhac'ın sayesinde Versailles yeniden keşfedilecektir. Ancak, bütün dokümanlar elden geçtikten ve her türlü araştırma yapıldıktan sonra sarayın nasıl eski haline döndürülebileceği saptanmıştır.

Yenileme çalışmaları büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, John D. Rockefeller Jr.'ın da sağladığı maddi destekle gerçekleşecektir. İşe, yapıyı kurtarmak amacıyla, ilk önce çatıların ve duvarların onanımından başlandığı görülmektedir. Bu onarımlar bittikten sonra, sıra, iç mekânlara, söz konusu saraya özgü, mobilyaları, süs eşyalarını, perdeleri, halıları ve resimleri geri getirmeye gelecekti. Sarayın eşyalarının geri gelmesi, büyük ölçüde, ya satın alınma ya da yapılan bağışlar sayesinde gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra, değişik kamu yapılarına dağılmış olan Versailles'a ait eşyaların da 1953-58 yıllarında çıkarılan bir dizi Koruma Kanunu sayesinde geri getirilmesi mümkün olmuştur. Öte yandan, yukarıda bahsi geçen yollardan sağlanan eşyaların sarayın içini doldurmak için yetmemesi, aynı zamanda bazıların da çok harap durumda olması, pek çok yeni atelyenin kurulmasını gerekli kılmıştır. Böylece, sarayda geleneksel teknikleri bilen pek çok sanatçı ve zanaatçı toplanacaktır. Her şeyin eskisine sadık bir şekilde restore edilmesi için bir çaba gösterilecekti. Hatta eski kumaşların aynı dokuyabilmek için eski tezgâhlar tekrar işler hale getirilecekti.

Yukarıda sözü edilen ve hâlâ sürdürülen çabalar sayesinde Louis-Philippe'in müzesinin yaptığı tahribat yavaş yavaş ortadan kalkmakta ve Versailles Sarayı eski görkemli halini tekrar kazanmaktadır. Her odanın hangi devrin üslûbuna göre restore edileceği, odaya ait elde kalan eşyalar veya bilgiye göre karar verilmiştir. Bir kere karar verildikten sonra disiplinli bir şekilde çalışılarak söz konusu odanın tüm eşyası o devrin üslûbunun özelliklerini taşıyacak şekilde restore edilmiş olduğu görülmektedir. Meselâ, Oyun Odası'nın XVI'ncı Louis devri üslûbunda yenilenmesinin nedeni bu üslûptaki iskemlelerin adı geçen odada var olması idi. Nitekim, iskemlelerden dolayı burasının XVI. Louis devrine göre restore edilmesine karar verilince, derhal perdeler ve duvar süslemesi de bu devre göre değiştirilmiştir.

Günümüzde, Versailles Sarayı'nın kral dairelerinin ve veliaht dairesinin büyük bir kısmının restorasyonu bitmiş durumdadır. Veliahtların eşlerine ait olan dairelerde ise çalışmalar sürdürülmektedir. Daha sonra da sıra sarayın ana yapısının kuzey ve güney kanatlarında yer alan diğer prenslerin ve prenseslerin dairelerine gelecektir.

Versailles Sarayı'nı yenileme çalışmaları sadece ana yapının iç mekânlarının restorasyonuna bağlı kalmamıştır. Aynı zamanda diğer yapılarla bahçe de yenilenmiştir. Marie Antoinette'in saray ihtişamından sıkılarak daha basit bir hayat yaşamak için inşa ettirdiği çiftlik evlerinden, bahçedeki tüm havuzlara ve çiçek tarhlarına kadar, sarayın her köşesi elden geçirilerek yenilendiği görülmektedir. Nitekim, Jean Baptiste Martin'in (1659-1735) yapmış olduğu Versailles Sarayı resimleri ile sarayın günümüzdeki durumunu karşılaştırdığımızda yenileme çalışmalarının ne derece büyük bir titizlikle ve aslına sadık olarak gerçekleştirildiği çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Martin'in resimleriyle karşılaştırmadan da görüldüğü üzere, gerek giriş ve avlularında gerekse bahçede en ufak bir müdahaleye izin verilmediği gibi, sarayın bitki dokusunun da aynen

eskisi gibi yenilendiği farkedilmektedir. Böylece, Versailles Sarayı'nda geçen yüzyılda çok hatalı bir şekilde yapılan müzenin izleri bugün büyük bir çabayla hemen hemen ortadan kaldırılmıştır.

Yaklaşık dört yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi olarak görev yapmış olan Topkapı Sarayı da Versailles gibi zaman içinde gelişmiş bir saraydır. Yine Versailles Sarayı gibi, bu saray da insan eliyle büyük ölçüde tahrib edilmiştir. 1853'de Dolmabahçe Sarayı'nın resmi saray olmasından sonra Topkapı Sarayı kaderiyle başbaşa kalacaktı. Bu tarihten sonra Topkapı Sarayı'nın içi giderek fakirleşecek ve değişecekti. 20. yüzyılda ise, aynı Versailles'da olduğu gibi, Topkapı Sarayı'nda da yapıyı yaşatma amacıyla değişik nesnelerin sergilenmesi yoluna gidilecekti. Sarayın Harem Dairesi dışında kalan bölümlerinde değişik sergi alanlarının elde edilmesi gayesiyle büyük iç mekân değişikliklerine gidilmiş ve bu bölümlerin "saray" niteliği ortadan kaldırılmıştır. Topkapı Sarayı'ndaki tahribat bugün hâlâ sürmekte ve bu eşsiz sarayımızın büyük bir bölümü adeta işgal edilmiş bulunmaktadır.

İçleri boşaltılarak sergi salonu haline konulan mekânlar arasında saraya ait bazı çok önemli yapıların da olması çok üzüntü vericidir. Yerli ve yabancı ziyaretçilerden acaba kaç tanesi, içinde o hayranlıkla seyrettikleri mücevherlerin teşhir edildiği yapının Fatih devrine ait ender sivil mimari örneklerinden birisi olduğunun farkına varabilmektedir? Cevap, *hemen hemen hiç kimsedir*. Yine, padişah elbiselerini sergilemek amacıyla kullanılan yapının, acaba kaç kişi, Seferli Koşu olduğunu öğrenebilmektedir. Topkapı Sarayı gerçekten görkemli bir Çin Porseleni Koleksiyonu'na sahiptir. Ancak, acaba bu koleksiyonun yeri, en aşağı onun kadar görkemli olan, Saray Mutfakları mıdır? Bugün pek çok kişi Topkapı Sarayı'nı yukarıda sözü edilen veya diğer kalıcı ve geçici sergileri gezmek için ziyaret etmektedir. Halbuki, bu ziyaretçiler, içlerinde sergilenen koleksiyonlardan çok daha ilginç olan yapıların ne kendilerini, ne de fonksiyonlarını algılamadan çıkıp gitmektedirler.

Topkapı Sarayı'nın sergi salonu olarak kullanılmayan bölümlerinde, eldeki imkânsızlıklar nedeniyle, saray idaresi tarafından işgal edilmiştir. Günümüzde Müdüriyet olarak kullanılan ve içi tamamen yeni fonksiyona uygun ve kalıcı şekilde değiştirilmiş bulunan yapı Kilerli Koşu'dur. Saraya ait çok kıymetli minyatür ve el yazması kitapların saklandığı yapının da içi bu yeni fonksiyona göre tanınmayacak şekilde değiştirilmiştir. Oysa, burası da Ağalar Camisi'dir. Üçüncü Avlu'da bugün ziyaretçilerin tuvalet ihtiyacına ayrılan yer ise, eski Kapıağası Hamamı'dır.

Versailles Sarayı'nı Martin'in resimleriyle karşılaştırdığımızda elde ettiğimiz sonucu acaba Topkapı Sarayı'nı Melling'in gravürleriyle (19. Yüzyıl başı) karşılaştırdığımızda elde edebilir miyiz? Hiç kuşkusuz hayır. Birinci Avlu'ya baktığımız zaman bugün orada bir otomobil parkı ile çeşitli törenlerin gerçekleştirilmesi için birkaç yıl önce yapılmış olan beton oturma yerleri göze çarpar. İkinci Avlu'ya geçildiğinde, ne zemin döşemesinin, ne de bitki dokusunun Melling'in tasvirleriyle ilgisi olduğunu farkedebiliriz. Ziyaretçileri Bab-üs Selam Kapısı'ndan Bab-üs Saade Kapısı'na götüren yol tamamen 20. yüzyıl yapısı beton bir yoldur. Aynı şekilde son zamanlarda yapılmış, eskiyle hiç ilgisi olmayan beton çiçekliklerin bu yolun iki yanına yerleştirilmesi işlemi başlamıştır. Yine burada yapılan tek tük çiçeklendirme işlemlerinin de eskiyle hiç ilgisi bulunmadığı, bu karşılaştırma sonucunda kolayca anlaşılmaktadır.

Bugün Topkapı Sarayı bir mutluluğu ve mutsuzluğu yan yana yaşamaktadır. 20. yüzyılda Topkapı Sarayı'nın müze olarak açılması söz konusu olduğunda pek çok bölümünün dış cephesi alelacele sıvanmıştı. İşte bu bölümlerden birisi olan Gözdeler Dairesi'nin dış cephesinin restorasyonuna artık başlanmış olması son derecede sevindirici bir olaydır. Öte yandan, Saray'ın mutfak kısmında Ahçılar Dairesi'nin bir bölümünün daha, geçtiğimiz yıl içinde, sergi salonu haline getirilmesi üzüntü vericidir. Bu yapıların, Ahçılar Dairesi'nin orijinal ahşap yapısının yerine 20. yüzyılda yapılmış kâgir yapılar olması bu durumu haklı göstermez. Zira, eski yapılara ait fotoğrafların hepsi bugün arşivlerde bulunmaktadır. Burada açılan sergi mekânları bu uydurma yapıları daha da kalıcı hale getireceği için çok sakıncalıdır.

Görüldüğü üzere, Topkapı Sarayı Versailles Sarayı'nın ulaştığı mutlu sona varmaktan çok uzaktır. Geriye dönüş çabaları ne kadar gecikirse bu işlemin o derece zor olacağı ortadadır. Bu nedenle, bir an önce ciddi ve geniş bir arşiv çalışması sonucunda restorasyon programının başlatılmasının daha fazla geciktirilmemesi gerekmektedir. Bütün saraylarımız gelecek kuşaklara saray nitelikleri korunarak aktarılmayı hak etmektedirler. Ancak hiç şüphesiz bunların başında en önemli ve en fazla tahrib edilmiş sarayımız olan Topkapı Sarayı gelmektedir.